

Farkas Wellmann Éva második verseskötvénye, Az itt az ottal 1, már címében is kettősséget sejtet, időbelit és térbelit, ahogy ezt a kötet versei is mutatják. Négy ciklusra tagolódnak a könyv, az elsőre az utolsó ellenpontoz, amikor megszűnteti és lezárja a kettőzött tér- és időbeliség személyes viszonyát a költő.

Első könyvében<sup>2</sup> már bizonyította, hogy a költészet formavilágában fölényesen virtuóz, s a második kötetben meggyőződünk arról, hogy ez nemcsak a költői fogások, a formakezelés megtanulásának köszönhető, hanem annak, hogy Farkas Wellmann Éva költőnek született – poeta sed non fit – sed nascitur –, ahogy a latin szállóige mondja. Ebből következik az, hogy a kötet teljes egésze – akárcsak az első – metrikailag – tökéletes, vagy mondjuk szerényebben – hibátlan. Farkas Wellmann Éva sohasem klasszicizálódott, a kötött forma számára több tartalomhoz eleve adott volt. Itt jutunk el egy nagyon lényeges mozzanathoz: a tartalom, amellyel a költő versei telítődnek – legyenek azok szonettek, balladák vagy általa kitalált és változatos formájú versek –, meglepően kortársnak hatnak. Már első verseiben megtalálta a hangját. Korán érő költő volt. Visszatérve a tartalmi hozadékhoz: beemel a verseibe jelenkori szókinccsárunkból olyan kifejezéseket, amelyek a klasszikus versbeszédhez és szókinccshez szokott fülnek talán idegenül csengnek. Sebaj: van elegendő idő arra, hogy megérjük a kortárs olvasóban e korát meghaladó lírai beszédmód. A kötetnyitói vers, a Magát egykor című, visszautalásként átértelmezi az első könyvben megjelenített lírai alanyt – felülírja és leválasztja jelenbeli lírai énjét az egykoriról, a szerepjátszóról, a játékosról, a meghatotról, a humorosról – és kijelöli helyét a mában, ahol már személytelen a lírai alany –, bár ez is csak játék, mert lehetetlen egészében ez is –, a költő eleve szerepbe helyezkedik, midőn verset ír. S a verset, melyet ír, itt: versként határozza meg, magát pedig: kívülálló személyként, aki a művét fölülvizsgálja és személyteleníti – azaz: elkülöníti énjétől. Az első verseskötvényhez viszonyítva itt a lírai alany látszólagos szereptelenségben jelenik meg – elhagyja a rájátszást a vendégszövegekre és -művekre –, lemezelenített énjét adja, úgy, ahogyan be- vagy nem lakja versei idejét és terét. Szókinccse szikárabbá válik, lírai eszköztára növekvő intellektualizmusát hozza előtérbe. A versek nagy részében érzékelhetjük az érzelmi lendület háttérbe szorítását a gondolat, az ésszerű világérzékelés és -megértés javára. Nincs itt szó érzelemmentességről, hanem önvédelmi ösztönről, amellyel a költő a világot és a helyét benne nemcsak meghatározni, de megérteni és értelmezni kívánja, számba véve mindent, ami vele történik. Néhány verset leszámítva, a kötetet az érzelmi visszafogottság jellemzi, de minduntalan ott bujkál a költői összpontosításból eredő töménység, a zárt formaszervezet s a nyomatékosan visszatérő ironia mögött a fájdalom. Talán ez az egyik életető eleme – bár visszafogottan – a könyvnek, és a megírásának is. A ki nem mondás művészetete ez, vagy az elhallgatva kimondásé. E második kötet határozott irányváltást mutat az előzővel szemben így, s a költő számára a vers talán feloldozást ad, bár azt sem mindig. A damaszkuszi visszaút balladája című vers válasz az előbbi kötetben szereplőre, a kegyvesztett balladája címűre. Az első mű lendületességével és gondolati erőteljességével, a bűn megvallása utáni purgatóriumával szemben, a másodikban az eszményvesztést, az alak- és visszaváltozást már a bűnben maradás állapotában rögzíti. A kötetet végigkíséri a hiány mint állapot, de mint világérzékelés is, az értékvesztés tudata, de a költő ennek versbe írása által enyhít, vagy kiszabadul ebből az állapotból, ahogy ez észlelhető is az elszigetelődést sejtető versek után a Valami ég e versen át, a Mi minden visszatérhet, a Felvesz, elfordul című remek költeményekben. Az eltelt idő éretté tette a költőt – felnőtté – az első könyvéhez viszonyítva. Szembe kellett néznie sorsával, hiányaival, és e hiányok értékkel való telítődésének adta életlehetőségeivel is.

A Magyarósi Szőke József emlékére írott versciklusban feloldja a név talányát, a név az M. Sz. J. rector utolsó töredéke című versében, az első, Itten ma donna választ című kötetében rövidítve szerepelt. E költő sorait beemeli, beiktatja intarziászerűen a verseibe, néhány sor erejéig, jelölve az átvett sorokat, a neki ajánlott ciklussal. Az Óda a monostori temetőhöz című költemény már címében is keserűs, fanyar ironiát sejtet. Kolozsvárt itt nem azzal az érzelmességgel idézi, mint előző könyvében, hanem arra mutat rá – talán a maga számára is –, ami már végérvényesen múlt, s így rokonná válik, válhat a halál képzetével, az értelmetlen léttel. A szabadulni akaró lírai alany városhoz való kötődésével számol le, amely már összegzés is.

A kötet verseiben mindegyre magánéleti vonatkozásokkal találkozunk, de versbe való beépülésük megemeli a ténylegesnek tűnő élményhiányt a megfogalmazás által, és részévé teszi egy személyes világ kiteljesítésének. Az élet oly mozzanatait, amelyek jelentéktelennek is tűnhetnek az ember napjaiban, a költő tollán költészeté lényegülnek át, és többszörös jelentéssel telítődnek. Nehezen elgondolható és megragadható lírai témát képezhetne talán több kortárs költő számára, ellehetetlenülést a megfogalmazásban e témák versbe való lényegítése és költészeté érlelése, ami Farkas Wellmann Évának – nagyon kevés kivétellel – mindig remekül sikerül. A művészet értéket teremthet akkor is, ha felmutatja a hiányt és az ürességet – sőt, hitelesebb minden álarcnál, mely elrajzolja, hamisítja a valóságot. A hiányérzetből jövő szomorúság a versdallamban is érzékelhető, az el-elcsukló ritmusokban, melyek mégsem törnek szét, hanem egységgé szerveződnek, még akkor is, ha a költő hangulat és vérmérséklet szerint elnyújtott spondeusokat használ egy-egy szonett-sorban, vagy remek lüktetést ér el az ötödfeles jambikus versekben. Ami növeli a kötet újszerűségét, a rímhasználat és virtuóz rímtechnika, olyan szavak kerülnek akár soráthajlásos rímhelyzetbe, amelyek mindegyre meglepik a gyakorlott versolvasót, és jelzik, hogy a kortárs magyar líra klasszikus tömörségű formákat is korszerű tartalommal tud telíteni. A másik jellemző vonása a kötetnek a hang értékelő közönyössége – nem magával és a világgal, hanem versszereplőkkel szemben legtöbbször. Ez a közöny nem látszólagos – igenis valóságos. Nem törekszik arra a költő, hogy e hangon változtasson, minden témája a saját regiszterében hangzik el és fogamzik meg. Az első verskötet személyes, friss hangvétele helyett itt találkozunk a személytelenség konok vállalásával, egy személytelennek tetsző világban – mely a költő adott életszakaszában nem nyújtott egyebet talán – csak közönyt és hiányt. De ettől függetlenül, bár mélyebbé, súlyosabbá vált a hangja, megmaradt annak, aki volt. A múlt felelevenítése helyett a jelent tartja értékeremtő erőnek, a pillanatot, amelyet éppen megél – szerepelnek itt apró élményt rögzítő versek is.

A kettősség, amely végigkíséri a versek időbeli és térbeli rögzítését a kötetben, az itt és az ott határozószavakkal a kötet címében – amely kulcsmondatként is felfogható, a kötet elején indul az ittel, a Magát egykor című verssel, és az ottal, A dolgok arcával az (Epilógus)sal zárul le a kötet végén. Ebbe a szerkezetbe ágyazódnak bele a ciklusok, a két középső ciklus helyet teremt az önálló egységként felfogható verseknek is, amelyek annak ellenére, hogy ciklusba szerveződtek, bármikor kiemelhetők a kötet nagyon zárt szerkezeti építményéből. A keretet a nyitó és záróvers adja, de közben feltűnik a Szerencsejáték, túl nyáron, vagy Az ördög visszalép című versekben a költői én egy más, szintén a szerepjátszó lírai vonulatához kapcsolható alteregója, aki az ördöggel kártyázik, vagy

éppen érméket dob a levegőbe, hogy szerencséjéről tudakozódjék, cinikus megjegyzések közepette. Remélhetőleg nem múlik el Farkas Wellmann Évának a szerepjátszó költészethez való közeledése, jelzik ezt a Könyved csevely R. Polixeniáról vagy a Nem Róma című erőversei is; költőnk remekléseket alkotott a travesztia, a paródia műfajában is.

Nem szokás költőt erkölcsi magatartásáért dicséreni, de elmondható, hogy e költő egészen idáig puritán nyelvezetű lírát alkotott, anélkül, hogy törekedett volna oly hangutésekre, melyek meghamisították volna őt. A legnagyobb erénye talán pontosan ebben rejlik – hogy megtartotta magának azt az imperatívuszt, amellyel a költő magát önmagával méri – ahogy Kosztolányi mondta, és nem hajlott el oly irányok felé, melyekről tudta, hogy nem érintőlegesek számára. De én lehetségesnek tartom, hogy a vers bármely műfajában tudna maradandót alkotni. Nem szűnik állandó kísérletezésre való hajlama a formával, a közlendő üzenettel, de nem csapja be az olvasót, hanem gondolkodásra, átélésre készíti.

Verseinek tömörsége talán sokakat zavarba hozhat, mert szellemi erőfeszítést igényel, de megéri, mert olyan szellemi és érzelmi élményt nyújt, mely ritka – szinte páratlan mai irodalmi mezőnyünkben. Szilágyi Domokos szerint nem létezik érthetetlen vers, csak értelmetlen. A maga korában feltevéődött neki a kérdés, hogy miért nem ír egyszerűbben. Az effajta külső, versen kívüli megközelítések csalnak – nincsen szükség olyan olvasóra, aki nem érti a verset, vagy ha igen, középszintről emelkedjék feljebb. A Farkas Wellmann Éva esetében is felvetődhet ez a kérdés, de tárgyaltan. A T. S. Eliot korában a költő verskatedrálisait kevesen értették, és ezért támadták. Amit nem értünk, az nem jó – vélték. Wellmann Éva intellektualizmus felé való elmozdulása egy újabb stációt jelent a költészetében, és ez a tény nemcsak növeli költészete értékét, hanem olvasói számát is, mert oly nyelven szól, amely a mai élőbeszédhez közelít, és bevezet akár a mai nyelvhasználat által megértésre váró világ jelenségeibe is. Azokba az új, maig ismeretlen lehetséges versvilágokba, melyek éppen most születnek a kortársak tollán, és hírnevei lesznek, megalapozói vagy kiteljesítői egy magasabb fejlettségi szintnek a költészetben, amelynek tehetetlenségi ereje oly nagy, hogy tagadhatatlan ma már – a versnyelvnek újulnia kell, és újulni is fog, mert ez a dolga. Farkas Wellmann Éva mára letisztult költő, akár geometriai arányok szerint is bemérhető eddigi verseinek összegző útja; mindenki talál majd kedvére valót a kötetben, amely sűrűségében több év élményanyagát köti egybe.

A választékos versbeszéd, az önmagával szemben támasztott igény növeli bármely költő értékét, a Farkas Wellmann Évától különösen, akkor is, ha kevesebbet ír, mint kortárs költőink egy része, de ha Pilinszky Jánosra, Nemes Nagy Ágnesre utalok, akiknek a költői életműve nem mennyiségi szempontból sok, hanem éppen a minőség – a töménység avatta őket sokká – nagyjainkká, akkor nincs amiért aggódnunk egy gyakrabban hallgató költőért, aki persze nem hallgat el végleg – bizonyította is második, legújabb kötetével.

Farkas Wellmann Évát nagyon korán megismerte az erdélyi és a magyarországi irodalmi köztudat. Számptalan kiténtetése van már most, amikor még csak harminchárom éves. Úgy tűnik, hogy az elismerések sorozata nem billenti ki a költő magához is olykor kegyetlenül szigorú, kérelhetetlen önértékelésének mérlegét. Tudja, mikor kell hallgatnia, és mikor kell szólania mint költőnek, s ez már eleve bizonyítéka tehetségének. Emellett felhalmozott tudása és rendkívüli költői értéke talán még szigorúbbá teheti őt majd magával szemben. Egy dolog bizonyos – nem szorul támaszokra, teljes joggal tudja, mi a teendője.

Hogy merre fog elmozdulni e költő a jövőben, csak sejtethető. Lehetséges az is, hogy a formagazdagság mellé új alteregókat talál majd, vagy lírája teljes mértékben személyessé válik, vagy lírai énjét háttérbe helyezi, és adott témát dolgoz ki költői fölénytel – nem tudható. Tény viszont az, hogy e második kötetében szakít teljesen a hagyományos, tájainkon gyakori trópusokkal, és merészen új kép- és gondolatvilágot teremt. Ha bizonyos versköteteknek vannak erőverseik, a Farkas Wellmann Éva esetében mindegyik az. Fejben komponál, ha szükséges, és pontosan tudja sokszor, hogy mit akar leírni. A második verseskönyv sikere töretlen, nagyobb talán, mint az elsőé, talán most jött el igazából a pillanat, amikor sok év szünet után végre a költő számára az igazi elismerés megjött. De a szünet közben: folyamatosan bírálatokat írt, szinte egész kötetnyit, nem tűnt el az irodalmi köztudatból, még akkor sem, ha kilenc évet kellett várni az első kötet megjelenése után a másodikig, amely szintoly vékony, mint az első, de páratlanul gazdag költői teljesítmény. Az elhallgatás – Rainer Maria Rilke szerint nem években – hanem évtizedekben is mérhető, szerinte tíz év hallgatás szinte semmi egy költő életében. Arany János is soká hallgatott.

Farkas Wellmann Éva nem szorul rá művi beszédmódokra, és nem szövegirodalmat művel, hanem valódi lírát, mely az életéből ihletődik. Nem más művekből veszi anyagát, hanem a valóságból. Ez a fajta költői világlátás átfogó világmagyarázatra is képes, talán visszatér majd irodalmunkba az irodalom-felfogás, mely szerint a költő szerepvállalása nem a művészi alkotás díszletként való megjelenítésében áll, hanem kifejezőereje a lélek- és szellemvilágból ihletődik. Ennek az irányvonalnak, amely visszatérőben van – része költőnk is –, mert lehetetlen, hogy az irodalom elveszítse embert formáló elemi, valóságközpontú erejét. Farkas Wellmann Éva eddigi versei igazolják, hogy lehetséges e korban is úgy alkotni, hogy nem a vendégzsövegek beemelése, az átírás, a parafrázis, a persziflázs a mérvadó játszma, hanem a hiteles élmény. Csak az tudja valójában megmozgatni az olvasó szellemét, nem pedig a felszín alatti rétegekkel nem rendelkező irodalmi imitáció és a napjainkban elterjedt szakmabeli felkészültség hiánya, a közlési lehetőségek, a könyvnyomtatás gyorsasága miatt értéket mellőző művek kiadása.

Farkas Wellmann Éva költészete az értő olvasóban egész élményrétegeket mozgathat meg, figyelmet érdemel nemcsak ma, hanem, vélem, a jövőben is, nyilván a távoliban, mert maradandó érték, olyan költői teljesítmény, mely nemzedéktársainak is mérce, melyet érdemes követni, de utánozni nem szabad. És nem is lehet, mert egyedi és egyszeri állapotban fogantatott líra ez, s a hang, amely hallszik belőle, ha egyéni voltában többszólamú is sokszor, mégis mindig félreismerhetetlenül egy.

E költő további várakozásokat ígér, az irodalomtörténetnek is, de egyelőre az irodalmi elemzőknek – bizonyára termékenyítő hatású lesz lírája számukra, olyan irodalmi bűvarkodás, amelyből nincs végleg kivezető út, mert versei mindig más-más tükörben ragyognak föl, megfoghatatlanul, ahogy ez minden igazi költészet sajátja. Türelmetlenül várjuk új verseit, újabb könyvét, ha majd elérkezik a pillanat.

## JEGYZETEK

1 Kolozsvár, Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy – Budapest, Fiatal Írók Szövetsége, 2011.

2 Itten ma donna választ. Kolozsvár, Előretolt Helyőrség Kiadó – Budapest, Fiatal Írók Szövetsége, 2002. Arad – Budapest, Irodalmi Jelen Könyvek, 2005. – második kiadás.

Kategoria: Téka

Denumire autor: Ungvári László Zsolt

Látó Szépirodalmi Folyóirat